Kemal ULUSALER
EMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

Türkiye-Rusya enerji protokollerinde kim kazandı?

Rusya enerji hegemonyasını perçinledi

AB ülkelerinin doğalgaz alanındaki Rusya'ya olan bağımlılığını kırmak ve farklı kaynaklardan gaz akışını sağlamak üzere gündeme getirdiği Nabucco projesine imza koyan Türkiye'nin bir yandan da rakip proje olarak nitelendirilen Güney Akım'a destek vermesi, uluslararası yeni sorunlara sebep olabilir. Rusya -Türkiye arasındaki ikili protokoller Türkiye ve Türkiye'nin orta sınıf-yoksul insanlarına yeni yükler getirmekte, yaşamı daha zor kılmaktadır. İşin en acı tarafı hakim medya aracılığıyla, AKP'nin yandaş ve paydaşları dışında vatandaşın yaşamına zerrece olumlu katkı koymayacağı açık olan bu protokollerin ne yazık ki "yüzyılın imzaları" şeklinde sunulmasıdır.

İletişim, bilişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler ve kapitalizmin küreselleşme adını verdiği yeni dünya düzeni uygulamaları küresel ilişkileri yoğunlaştırdı. Bu ilişkiler çerçevesinde yerkürede pek çok ülke ikili anlaşmalar yapıyor. Kapitalist ilişkiler içerisinde yapılan bu anlaşmalar da büyük ölçüde dünya nüfusunun çok küçük bir kesiminin çıkarları doğrultusunda gerçekleşiyor.

Ağustos ayı içerisinde Rusya Başbakanı **Vladimir Putin**'in Türkiye ziyareti ile gerçekleştirilen görüşmelerde Türkiye ile Rusya arasında 12 protokol imzalandı. Bunlara paralel olarak bir dizi şirket arasında yapılan anlaşmalar da bir üstteki satırda sözünü ettiğimiz saptamaları doğrular niteliktedir. Ülkeler düzeyinde yapılan bu anlaşmalar büyük oranda ülke orijinli şirketlerin çıkarlarını sağlar niteliktedir. Öyle ki değindiğimiz olayda İtalyan Başbakanı **Silvio Berlusconi**'nin ziyareti İtalya'dan çok ENİ'nin çıkarları doğrultusundadır. Elbette yönetim erkinin şirketlere sağladığı bu tür kolaylıklar o ülke içinde mevcut iktidar partisi ve yöneticileri nezdinde karşılığını bulmaktadır. Halk adına yönetim mekanizmasını işgal edenlerin sıklıkla sermaye adına uluslararası ilişkilerde bağlantı kurmaları, şirketler adına iş görmeleri küresel kapitalizmin sıradan uygulamaları haline gelmiştir. Nitekim, Türkiye-Rusya ikili protokollerinde de bu durum bariz bir biçimde kendini göstermiştir.

Rusya ikinci kutup olma iddiasında

ABD'nin tek kutuplu dünya hevesi ancak yirmi yıl sürmüş, çok kutuplu dünya oluşumunda devreye AB, Japonya, Kanada, Çin, Rusya ve diğerleri girmiş bulunmaktadır. Bu döngü küresel dengelerde yeni stratejiler, bloklaşma eğilimleri, askeri konuşlanmalar, kontrol noktalarının hakimiyeti vb. çabaları peşinde getirmektedir. Özellikle dünyanın 21. yüzyılda enerji geçiş sürecine girmiş olması enerjinin önemini giderek arttırmaktadır. Tükenme eğilimine giren fosil yakıtlar ve bu kaynakların geçiş yollarının güvenliği son derece önem kazanmıştır. Dağılma süreci sıkıntılarını oldukça kısa bir zamanda aşan Rusya, çıkış trendinde olan enerji kaynağı, doğalgaz rezervleri bakımından sahip olduğu avantajlı durumu ve yükselen petrol fiyatlarını da değerlendirerek, yeniden önemli aktörlerden biri konumuna gelmiştir.

Küresel krizden bu avantajlı durumu sayesinde Rusya, diğer önemli aktörlere göre daha az etkilenmiştir. Küresel krizden yakın gelecekte çıkılacağı ve petrol-doğalgaz fiyatlarının tekrar tırmanışa geçeceği öngörülmektedir. Rusya öngörülen yakın gelecekteki rüzgarı da arkasına alıp, mevcut hegemonik durumunu korumak için ayağını sağlam basmanın koşullarını yaratma çabasındadır. Enerji kaynaklarını Avrupa'ya sorunsuz bir biçimde ulaştırmak için iletim hatlarını çeşitlendirmek ve kendi kaynaklarına alternatif hatların da önünü tıkamak - ya da en azından tesisini geciktirmek - amacındadır. Hakim olduğu pazara girmek isteyen aktör sayısını sınırlı tutmak, dolayısıyla tekel konumunu sürdürmek eğilimindedir. Diğer yandan da enerjide kendine bağımlı ülkelerin gerek artan fiyatlar, gerekse siyasi nedenlerle tıkandığını gördüğü ana damarları bir operasyonla değiştirme yoluna gidecek olursa kılcal damarlarda yer tutmak, dolayısıyla bünyede her koşulda kalmak istemektedir.

Doğalgazda Gazprom tekeli

Bunun için de gaz dağıtım alanında oldukça geniş bir yer tutmanın koşullarını yaratmak üzere çabalamaktadır. Putin ziyareti sırasında daha önce kimi şirketlerle Gazprom arasında gerçekleştirilen anlaşmalara bir yenisi daha eklenmiştir. Türkiye için bu handikaptır. Gazda hem tedarikçi, hem de dağıtıcının hakim konum oluşturması son derece sakıncalıdır. Zira biliyoruz ki kapitalist dünya **"çakallar"** dünyasıdır. Söz konusu av olunca sürü daima bir aradadır. Yaz başında iki Avrupa enerji devine tekel uygulamalarından dolayı kesilen 1 milyar Avro düzeyindeki cezanın dumanının hala tütüyor olması da en yakın örnektir.

Rusya, yapılan protokol ile Güney Akım'ın önündeki son pürüzü de aşmış olup, projeyi ete kemiğe büründürmek üzeredir. Dolayısıyla henüz proje aşamasına bile gelemeyen Nabucco'yu daha da yavaşlatarak zaman kazanmıştır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin doğalgaz alanındaki Rusya'ya olan bağımlılığını kırmak ve farklı kaynaklardan gaz akışını sağlamak üzere gündeme getirdiği Nabucco projesine imza koyan Türkiye'nin bir yandan da rakip proje olarak nitelendirilen Güney Akım'a destek vermesi, uluslararası yeni sorunlara sebep olabilir. AB'nin ve ABD'nin, Rusya'nın Güney Akım projesi ile **"enerji hegemonyasını"** genişletmek isteğine Türkiye'nin destek olmasını anlayışla karşılamasını beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Kafkaslar ve Ortadoğu'da dengeler değişecek

Diğer yandan Rusya siyasi olarak başka kazanımlarda elde etmektedir. Zira doğalgazda tedarikçi ve dağıtıcı olarak Rusya'ya bağımlı bir Türkiye,

Kafkaslar'da ABD politikalarının uydu alanından giderek uzaklaşmak zorunda kalacaktır. En azından bölgede taraf olmaktan çıkıp nötr konum alacaktır. Kafkaslar'da ABD'den uzak bir Türkiye her zaman Rusya'ya avantaj sağlayacaktır. Ortadoğu'da ise ABD'nin daha uzun bir süre Irak'ta varlığı - kısmen asker çekse de - kaçınılmazdır. Petrol ve doğalgazdan giderek daha fazla pay alacak olan Kürt Özerk Yönetimi, bölgede Araplar'a göre İsrail ile daha kolay ilişki oluşturma potansiyeline sahiptir. ABD ile sıcak ilişkilere sahip Kürtler'in İsrail'e gaz temini zaman alacaktır. Türkiye üzerinden İsrail'e gaz temin edecek olan Rusya, bölgeye daha erken girmenin avantajını kullanmak isteyecektir. Kendisi için boyu aşan sularda küçükte olsa ayağını yere basacak bir zemin bulabilmesi Rusya için büyük avantaj olacaktır.

Boğazlarda nükleer atık tehlikesi

Nükleer enerjiye gelince; Türkiye ile sözleşme imzalanması (ihale Ruslar'a verilirse) Rus nükleer enerji pazarının genişlemesi açısından çevre ülkelere önemli bir referans teşkil edecektir. Zaten daralmış olan dünya nükleer pazarında bu çıkış noktası Rusya için oldukça önemlidir. Her ne kadar Türkiye bir İran değilse de caydırıcılık kavramını sıklıkla yineleyen nükleer silahlanma heveslileri hiç de az değildir. Bu hevesleri beslemek ve bir çatlak yaratmak Rusya için ileri bir hamle olacaktır. Yine çevre bilinci gelişmiş ülkelerde büyük sorun olan atıkların - Karadeniz'deki zehirli variller, İskenderun Limanı'nda batırılan gemi deneyimleri anımsanırsa - Türkiye ve buradan da Rusya'ya nakli olasıdır. Samsun - Ceyhan Boru Hattı ile riski petrol açısından hafifleyen boğazlar bu kez nükleer atık geçiş yolu konumuna gelebilir.

Pahalı elektriğe devam

Rusya açısından pek çok avantaj barındıran bu ikili protokol, Türkiye açısından dezavantajlı bir durum yaratmaktadır. Protokoller sonucu Türkiye'nin Rusya'ya bağımlılığı daha da artacaktır. Yüksek olan doğalgaz fiyatları tedarik açısından anlaşma süresi uzatılarak süreğen hale getirilmiştir. Aslında AKP'nin her daim eleştirdiği -hatta vatan hainliği ile suçladığı - bir önceki iktidar ile aynı koşullarda anlaşmayı uzatması çelişkiden öteye iki yüzlülükten başka bir şey olmasa gerek. Türkiye doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını Rusya'dan sağlamaktadır. Rusya ile 1986 yılında yapılan ve hem fiyatı hem de **"al ya da öde"** uygulaması nedeniyle çok eleştirilen alım anlaşmasının 25 yıllık süresi 2011 yılında bitecektir. Yenilenmesi öngörülen anlaşmanın şartlarında herhangi bir değişiklik yapılmadığı anlaşılmaktadır. Anlaşmanın yenilenmesi sırasında 1997 ve 1998 yılında yapılan diğer anlaşmalarda daha düşük fiyat verilmesine rağmen, Türkiye Batı Hattı'ndan aldığı doğalgazın bin metreküpüne yaklaşık 500 dolar seviyesinde yaptığı ödemeye devam etmesi öngörülmüştür. Üstelik eski anlaşma olduğu gibi **"al ya da öde"** uygulaması da devam ettirilmektedir. Henüz doğalgaz depolama tesisi olmayan Türkiye, kullanmadığı gazın parasını da ödemeye devem edecektir, fazla gazın Türkiye tarafından ithal edilebilmesine de olanak sağlanmamıştır. Geçmiş iktidarların doğalgaz bağımlısı haline gelmemize sebep olan politikalarının yanlış olduğu, bugün her kesim tarafından kabul edilmesine rağmen, AKP iktidarı önündeki pazarlık fırsatını kullanmayarak, bu politikalara ortak olmuştur.

Tedarik yoluyla Türkiye'nin ana damarlarına nüfuz eden Rusya'yı bir de dağıtım ve LNG terminali tesis etmesine olanak tanıyarak kılcal damarlara da sokmak son derece sakıncalıdır. Elektrik enerjisinde doğalgaz payının yüzde 50'lerin altına inmeyeceği ve bu payı aşağı çekme niyetinin AKP iktidarında olmadığı bu protokol ile bir kez daha kanıtlanmıştır. Bu durum sanayi ve konutlar için daha pahalı enerji temininin, gelecekte de süreceği ve yaşam koşullarının vatandaş için daha da ağırlaşacağının göstergesidir.

Nükleer ihalesinde yaratılan karmaşa

Nükleer enerjide eğer Enerji Bakanı'nın söylediği gibi kamu payı ve pazarlık sonucu fiyat tespiti yapılırsa ihalenin şartları sonradan değiştirilmiş olacaktır ki hukuka uygun bir durum değildir. Tek bir ortaklık grubu teklif vermesine rağmen, ihale bugüne kadar iptal edilmemiştir. Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş (TETAŞ) Yarışma Komisyonu tarafından verilen olumsuz rapor henüz ihalenin iptal edilmesini sağlayamamıştır. Komisyon raporunun ardından mevzuata aykırı olmasına rağmen, TETAŞ Enerji Alış Dairesi'ni yeni bir rapor yazmak üzere sipariş verilmiş, ancak bu raporda iktidarın beklentilerini karşılamayınca, Yarışma Komisyonu'ndan ikinci kez rapor alınmıştır. Bu sırada da Yarışma Komisyonu'nun fiyat değerlendirme konusunda yetkisiz olduğu iddia edilerek, Bakanlar Kurulu tarafından pazarlık yapılacağı belirtilmiştir. Putin ziyareti sırasında bu pazarlığın yapıldığı açıktır. Hatta görüşme sonrasında Putin, ihaleyi kazandıklarını vurgulayarak, fiyatı aşağı çekmek için çalışma yapacaklarını açıklamıştır.

Tüm bu gelişmeler TETAŞ'ın açtığı ihalenin göstermelik olduğunu, her durumda santral ihalesinin Rusya'ya verileceğini göstermektedir. Yine AKP tarafından çıkarılan nükleer santral kurulmasına ilişkin kanuna aykırı olarak, fiyatın makul düzeye çekilmesi halinde Türkiye'nin projeye belli bir kamu payı ile girmesinin mümkün olduğu Enerji Bakanı tarafından açıklanmıştır. İhale şartlarını bütünüyle değiştirecek böylesine bir uygulamanın altına imza atılabilmesi mümkün değildir. Sorumluların yargı önünde hesap verme konumunda olacakları aşikardır.

Diplomasi ENI ve Çalık ortaklığının hizmetinde

Diğer yandan, söylendiğinin aksine Ceyhan pek çok yatırıma muhtaç olup hiçbir zaman bir Rotterdam konumunda değildir. Hollanda'nın dev petrol şirketlerindeki ortaklılığı ve terminaldeki hakim konumu ortadadır. Dolayısıyla ne Samsun - Ceyhan petrol boru hattı ne de Ceyhan'ın Türkiye ekonomisine dişe dokunur bir katkısı olmayacaktır. Projenin siyaseten önemi ise bir başka dış politika ve başlı başına bir dosya konusudur. Bu protokolde Silvio Berlusconi'nin ENİ'ye sağladığı kolaylık, AKP hükümeti tarafından Çalık Grubu'na sağlanmıştır.

Ankara'da buluşan Rusya, İtalya ve Türkiye liderleri, yurttaşlarına çok önemli bir enerji projesinde ortaklık kurduklarının müjdesini verdi. Çalık Grubu'na ait olan Samsun - Ceyhan Petrol Boru Hattı'na, Rusya'nın petrol vermesine ilişkin protokolün imzalanması ile Rusya Başbakanı Putin'in ülkesinin yeni pazar olanakları elde etmesinden memnun olduğu söylenebilir. Silvio Berlusconi'nin ise söz konusu projeye Çalık Grubu'nun yanında katılacak olan İtalyan devletinin de ortak olduğu ENİ'nin karlı bir projeye dahil olmasını, tüm İtalya yurttaşları için müjde olarak sunması makul karşılanabilir. Oysa Türkiye açısından durum bir hayli farklıdır. Çalık Grubu'nun menfaatine sonuçlanan görüşmeleri yurttaşların "müjde" olarak değerlendirmesi mümkün değildir. Şu ana kadar Rusya petrol vermediği için proje hayata geçemiyordu. Bu boru hattı, yalnızca boğazlardaki tankerlerle petrol geçiş trafiğini hafifleteceği için önemli olarak değerlendirilebilir.

Çalık Holding Genel Müdürü **Berat Albayrak**'ın Başbakan **Tayyip Erdoğan**'ın damadı olduğu hatırlanacak olursa, AKP iktidarının, sermaye çevreleri ile ilişkilerinin Özal dönemindeki "hanedan" dedikodularını aratmadığı söylenebilir. Eş, dost, akraba çıkarlarını kamu çıkarlarının önüne koymak, Türkiye'de bir iktidar geleneği haline getirilmiştir. Son dönemde imzalanan uluslararası protokoller bunu bir kez daha görünür kılmıştır.

Sonuç olarak; Rusya -Türkiye arasındaki ikili protokoller Türkiye ve Türkiye'nin orta sınıf-yoksul insanlarına yeni yükler getirmekte, yaşamı daha zor kılmaktadır. İşin en acı tarafı hakim medya aracılığıyla, AKP'nin yandaş ve paydaşları dışında vatandaşın yaşamına zerrece olumlu katkı koymayacağı açık olan bu protokollerin ne yazık ki **"yüzyılın imzaları"** şeklinde sunulmasıdır. ■